

KULTURA BEZPIECZEŃSTWA
NAUKA – PRAKTYKA – REFLEKSJE
Nr 19, 2015 (178–204)

ZÁKLADNÍ POJMY TEORIE
BEZPEČNOSTNÍCH VĚD –
BEZPEČNOSTNÍ INCIDENT,
BEZPEČNOSTNÍ SITUACE
A BEZPEČNOSTNÍ IDENTIFIKACE

BASIC CONCEPTS OF THEORY OF
SECURITY SCIENCES - SECURITY
INCIDENT, THE SECURITY SITUATION
AND SECURITY IDENTIFICATION

VIKTOR PORADA
Vysoká škola Karlovy Vary

ABSTRACT

Security science only postulate its scientific terminology. Difficulties in communication within and outside the newly konstitujícího and evolving multidisciplinary scientific field is also reflected in the development and application of new concepts. Some concepts are already in place and are completely or at least partially understandable. They must be clearly defined and circumscribed. The problem does not lie in misunderstanding of terminology and specialized terminology specifying. The problem is, on the contrary in the vague and inconsistent use of terms most general, which are commonly used while part of a general, non-specialized language. Examples are the concepts of „security“, „interest“, „threat“, „risk“,

„conflict“ and others. Described unsatisfactory state of interdisciplinary shared a few overarching security terminology has led to the emergence of Czech security terminology.

KEY WORDS

security science, terminology, concepts of „security“, „interest“, „threat“, „risk“, „conflict“.

ABSTRAKT

Bezpečnostní vědy teprve postulují svou vědeckou terminologii. Potíže v komunikaci uvnitř i vně nově se konstituujícího a rozvíjejícího se multidisciplinárního vědního oboru se odráží i ve vytváření a používání nových pojmů. Některé pojmy jsou již zavedeny a jsou zcela nebo alespoň zčásti srozumitelné. Přesto je nutné je jednoznačně definovat a vymezit. Problém terminologických nepochopení nespočívá ve specializované a konkretizující terminologii. Problém spočívá naopak v nejasném a nejednotném používání pojmů nejobecnějších, jež jsou přitom běžně používanou součástí obecného, nespécializovaného jazyka. Příkladem jsou pojmy „bezpečnost“, „zájem“, „hrozba“, „riziko“, „konflikt“ a další. Popsaný neuspokojivý stav interdisciplinárně málo sdílené a zastřešující bezpečnostní terminologie vedl ke vzniku České bezpečnostní terminologie.

KLÍČOVÁ SLOVA

bezpečnostní vědy, terminologie, pojmy „bezpečnost“, „zájem“, „hrozba“, „riziko“, „konflikt“.



BEZPEČNOSTNÍ VĚDY TEPRVE POSTULUJÍ SVOU VĚDECKOU TERMINOLOGII

Potíže v komunikaci uvnitř i vně nově se konstituujícího a rozvíjejícího se multidisciplinárního vědního oboru se odráží i ve vytváření a používání nových pojmů. Některé pojmy jsou již zavedeny a jsou zcela nebo alespoň zčásti srozumitelné. Přesto je nutné je jednoznačně definovat a vymezit. Problém terminologických nepochopení nespočívá ve specializované a konkretizující terminologii. Problém spočívá naopak v nejasném a nejednotném používání pojmů nejobecnějších, jež jsou přitom běžně po-

užívanou součástí obecného, nespécializovaného jazyka. Tak například strategické dokumenty a bezpečnostní metodologie NATO takové pojmy zcela běžně a často používají, aniž je ve svých standardizačních slovnících jakkoli definují – eventuálně jen odkazují na obecné výkladové slovníky. Přitom jde o pojmy klíčové (konceptuální) a ústřední – jsou z nich odvozeny pojmy další, podřízené včetně pojmů a definic bezpečnostních (policejních) věd¹.

Příkladem jsou pojmy „bezpečnost“, „zájem“, „hrozba“, „riziko“, „konflikt“ a další. Popsaný neuspokojivý stav interdisciplinárně málo sdílené a zastřešující bezpečnostní terminologie vedl ke vzniku České bezpečnostní terminologie. Primárním záměrem publikace bylo doložit, že všechny pojmy v oblasti bezpečnostní politiky a bezpečnostních studií jsou 1) navzájem provázány a 2) že je nutné je chápat interdisciplinárně. Platí, že terminologie každé vědecké disciplíny má mít tyto vlastnosti:

- ustálenost (což zaručuje bezporuchovost komunikace),
- systémovost (sepětí termínů daného oboru),
- přesnost a jednoznačnost (včetně definovaného vztahu k synonymům a termín sousedících oborů) a
- nosnost (schopnost být východiskem při tvorbě dalších termínů)².

BEZPEČNOST A BEZPEČNOSTNÍ INCIDENT A ZPŮSOBY JEJICH INTERPRETACE

Jak již bylo uvedeno bezpečnost, stejně jako pojem riziko, je velmi frekventovaným pojmem. Mnohostrannost používání tohoto pojmu v rozmanitých, často protikladných vědních oborech, jakými jsou např. politologie, genetika, sociologie, informatika, teologie, medicína, ekologie, právo, vojenská strategie nebo kriminologie, způsobuje jeho eklektickou interpretaci. Někteří experti označili pojem bezpečnosti za tak zidealizovaný (hodnotově zatížený) koncept, že žádný argument nemůže vést ke konsenzu v otázce jeho obsahu.

Modernizace společnosti způsobuje, že se neustále rozšiřuje bezpečnostní prostředí a okruh problémů, které se stávají součástí bezpečnostní diskuse. Hledání odpovědi na otázku co je bezpečnost, komplikují každodenní reálné bezpečnostní problémy, se kterými je sociální subjekt kon-

1 P. Zeman, *Česká bezpečnostní terminologie, její zdroje a její stav*, [w:] *Česka bezpečnostní terminologie*, ÚSS VA, Brno 2002, s. 7 – 9.

2 J. Macháček, *Pojem stát je nezřetelný. Výrazy státnosti a stát ztrácejí kontury*, [w:] *Střední Evropa*, 2001, roč. 17, č. 110, s. 61 – 66.

frontovaný. Tak jako každý pojem i **pojem bezpečnost** musí reflektovat na měnící se dynamiku společenského života i bezpečnostního prostředí. Bezpečnost v kontextu permanentního společenského vývoje neustále zvětšuje svůj realizační a komunikační prostor. *Bezpečnostní diskuse* se tak postupně dostává do nových společensko-politických oblastí, ve kterých se v minulosti o bezpečnostních problémech nevedla systematická rozprava.

Bezpečnost je velmi složitý multidimenzionální sociální fenomén, který se spojuje s rozmanitými formami lidského chování a existence (duchovní, materiální, fyziologické, individuální, společenské). Pojem dimenze v odborné terminologii vyjadřuje kromě rozměru, rozlohy a rozsahu i určitou vlastnost, která charakterizuje intenzitu, velikost, míru něčeho, především v prostoru, případně v čase. Bezpečnost zahrnuje nespočetné množství otázek a problémů týkajících se jak jednotlivců, tak i lidských kolektivit a realizace jejich protikladných společenských zájmů. Multidimenzionální charakter bezpečnosti vyjadřuje skutečnost, že tento fenomén má velmi široký rozměr. Bezpečnost je součástí základních lidských potřeb, stává se společenským cílem, ideálem a hodnotou. Bezpečnost má zároveň výrazný emocionální, sociálně-psychologický, ale i společensko-politický dopad. Je nejen součástí lidských pocitů (pocit bezpečí), vyjadřuje určitý stav společnosti, ale je zároveň i globálním existencionálním problémem lidské civilizace.

Problematika bezpečnosti v dosavadní teorii není uceleně prozkoumaná, což má výrazné dopady na politickou, řídicí a další činnost v naší společnosti. Je zřejmá nová kvalita, úroveň a podoba objektu zkoumání ve vztahu k dynamickému vývoji v oblasti evropského integračního procesu, stavu evropské bezpečnostní architektury a následných změn v Evropské unii. Postupně se konstituující Bezpečnostní vědy představují výrazně interdisciplinární systém podsystému vědy, který se vztahuje na oblasti existující v rámci dílčích styčných ploch daných existencí bezpečnostních problémů, např. doposud nefunkční model komplexní bezpečnostní architektury, existující bezpečnostní rizika, reálná existence válečných konfliktů, hrozba pronikání mezinárodního zločinu, prudký a soustavný nárůst kriminality, problematika migrace a azylu, environmentální krize apod.

Bezpečnostní vědy se zabývají především zajišťováním bezpečnosti občana a státu ve vztahu k nejrůznějším druhům ohrožení. Určují rozsah a způsoby využití prostředků a takových činností, které minimalizují

rizika. Obsah bezpečnostních věd se odráží v bezpečnostní doktríně. Potvrdilo se, že do procesu tvorby bezpečnosti vstupuje ekonomika, politika, kultura společnosti a osobnosti, úroveň vědy a technologií, geopolitická a geostrategická situace a aktivita veřejnosti. Bezpečnostní věda by měla akceptovat existenci bezpečnostních rizik, komponentů a existenci základních cílů bezpečnosti.

Současná bezpečnostní diskuse odhaluje nové a nezodpovězené otázky, které si zaslouží seriózní pozornost a analýzu. Například řešení problémů terorizmu, či životního prostředí, které ohrožují lidstvo jako celek, si vyžaduje kolektivní a soustředěnou snahu všech zainteresovaných subjektů. Do stejné kategorie ohrožení bezpečnosti je nutné zařadit otázky migrace, uprchlíků a přistěhovalců, jejich statuty ve společnosti. Kritickou otázkou, která v uvedené souvislosti rezonuje je, zda úspěšné řešení bezpečnostních problémů postbipolárního světa může zaručit plošná expanze různých koncepcí globální bezpečnosti, nebo komplexní analýza bezpečnostních rizik a jednotlivých komponentů bezpečnosti. Za základ je přitom potřebné považovat zajištění bezpečnosti občana a unie a tedy minimalizovat různé druhy ohrožení.

Bezpečnost je rovněž základním pojmem bezpečnostní terminologie a multifaktorovým a mnohaúrovňovým fenoménem. Pojem bezpečnost bývá doplňován i různými adjektivy, která se vztahují především k charakteru (původu):

- a) hrozeb, které bezpečnost ohrožují,
- b) opatření, nástrojů či institucí, které mají bezpečnost zajišťovat a chránit,
- c) objektů, jejichž bezpečnost má být chráněna³.

Bezpečnost lze rovněž chápat jako východisko, jako teoretickou konstrukci a sociální systém, který má základní význam pro konstituování a rozvoj bezpečnostních věd, jejichž objektem, klíčovým pojmem zkoumání je právě tento fenomén. Vznik mimořádných nebo krizových situací je pro jednotlivce nebo společnost obvykle spojován s ohrožením jejich bezpečnosti.

V literatuře, která se vyslovuje pro vznik bezpečnostních věd, se zdůrazňuje význam bezpečnosti v současném světě, jakož i složitost tohoto jevu a jeho zkoumání. Holcr a Viceník [1998] např. uvádí, že bezpečnost je složitý atribut, jehož obsah, struktura a funkce přesahují hranice nejen

3 M. Mareš, *Ekonomická bezpečnost*, [w:] *Česká bezpečnostní terminologie. Výklad základních pojmů*, P. Zeman, (red.), VA, Brno 2002.

jednoho vědního oboru, ale dokonce i celých vědních oblastí. Tento fakt lze na základě vlastních teoretických rozborů nejenom jednoznačně potvrdit, ale i vědecky rozvinout jeho obsah a formu. Tato skutečnost přímo vyžaduje, aby byl definován jednotný pojem bezpečnosti, který bude srozumitelný a akceptovatelný zainteresovanými vědními obory.

Bezpečnost a velice mnohostranné používání tohoto pojmu v rozmanitých, často nanejvýš odlišných vědních oborech, způsobuje jeho eklectickou interpretaci. Velice pragmaticky postihují tento faktor Porada, Holomek a kol.⁴ a ještě pregnantněji Moller⁵ 2001.

Každá z uvedených dimenzí obsahuje relativně široký okruh bezpečnostních problémů, subjektů, institucí, činností, aktivit a vztahů. Kromě vzpomínaných dimenzí multidimenzionalita bezpečnosti umožňuje analyzovat i některé její další rozměry (vnější, vnitřní, subjektivní, objektivní, individuální, policejní, občanskou, společenskou, lidskou, technologickou, kvantitativní, kvalitativní, bezpečnost systémů, bezpečnost informačních technologií, bezpečnost v dopravě a dopravní infrastruktura aj.).

Proto je vymezována např. bezpečnost vojenská, ekonomická, ekologická, sociální, lidská apod. Především z hlediska objektu, jehož bezpečnost má být chráněna (doposud zpravidla národního státu), lze rozlišovat bezpečnost vnitřní (jde-li o existenci, potlačování a eliminaci hrozeb, které pochází zevnitř objektu) a bezpečnost vnější (jde-li o existenci, potlačování a eliminaci hrozeb, které mají svůj původ vně objektu). Všechny výše uvedené pojmy jsou zpravidla vzájemně provázány a jejich ohraničení není zcela jednoznačné. Bezpečnost je tedy pojem komplexní.

Pojem bezpečnost (opak nebezpečnost) se stal frekventovaným pojmem, který vyjadřuje podle zvoleného úhlu pohledu různý obsah ve vztahu ke zkoumaným dimenzím. V současné době je však zcela zřejmé, že především ve státních orgánech a v akademické sféře budou přetrvávat rozdílné názory na efektivní rozsah bezpečnosti z hlediska státní politiky. Vzhledem na široký tematický okruh jednotlivých dimenzí bude dalším výzkumem provedená analýza těchto naznačených dimenzí a pozornost v předpokládaném výzkumném projektu posléze zaměřená pouze na ty

4 V. Porada, J. Holomek a kol., *Teorie a metodologie praktických věd a transfer vědeckých poznatků do policejní praxe*, PA ČR, Praha 2005.

5 B. Moller, *Global, National, Societal and Human Security a General Discussion with a Case Study from the Middle East*. Paper for the 4th PanEuropean Conference at the University of Kent at Canterbury. United Kingdom, 2001.

aspekty pojmu bezpečnost, které zásadním způsobem limitují současné i perspektivní možnosti konstituování a rozvoj bezpečnostních věd.

Mareš doporučuje vymezit obecnou definici bezpečnosti ve vztahu k jakémukoliv konkrétnímu objektu: **bezpečnost jako stav, kdy jsou na nejnižší možnou míru eliminovány hrozby pro objekt (zpravidla národní stát, popř. i mezinárodní organizaci) a jeho zájmy a tento objekt je k eliminaci stávajících i potenciálních hrozeb efektivně vybaven a ochoten při ní spolupracovat⁶.**

BEZPEČNOSTNÍ INCIDENT (UDÁLOST)

Ve filozofické, přírodovědné, technické i sociální oblasti se vyskytuje pojem incident (událost) v různých významech. V nejobecnějším významu se pod událostí chápe jev, proces, úkaz či skutečnost⁷. Poněkud úžeji vymezují událost technické a přírodní vědy jako zvláštní soubor okolností jako fenomén lokalizovaný v jednotlivém bodu časoprostoru. Je to základní výzkumná entita v teorii vědy. Nejobecněji je událost definovaná ve filozofii, která ji chápe jako fenomén, který následuje a je způsobený nějakým předchozím fenoménem. Pod událostí v informatice se chápe incident v informační bezpečnosti, který nastane a způsobí poruchu či výpadek počítačového informačního systému. Procesy a jevy, které probíhají za určitých podmínek, v časovém sledu akcí, operací se nazývají události. *Událost (incident⁸)* je tedy libovolná změna v čase na daném objektu⁹.

Události se skládají z jednotlivých stavů, přičemž stavy jsou v daném čase neměnné, ale události jsou dynamické a tedy způsobují změny jednotlivých stavů. Stavy jsou jednotlivé statické podmínky daného objektu a posloupnost jednotlivých stavů v čase pak tvoří událost. Součástí události jsou procesy a přechody, které realizují přenosy. Přenosy mají různou velikost, sílu a směr a tudíž liší se od jednoho procesu k procesu následujícímu. Takové přechody se realizují pomocí tzv. operátorů přechodu či jinak řečeno operátorů transformace.

6 M. Mareš, *Ekonomická bezpečnost*, [w:] *Česká bezpečnostní terminologie. Výklad základních pojmů*, P. Zeman, (red.), VA, Brno 2002.

7 J. Požár, *Bezpečnostní situace a identifikace*, [w:] *Základy teorie policejné-bezpečnostní činnosti II*, A. Filák a kol (red.), Police-History, Praha 2006, s. 147.

8 Incident je někdy používán v užším pojetí jako synonymum události. V předkládaném textu však chápeme incident jako pojem obecnější, zahrnující různé typy události, ale ve většině případů jsou to pojmy identické (rovnocenné) a lze je ad hoc zaměňovat.

9 A. Filák a kol (red.), *Základy teorie policejné-bezpečnostní činnosti II*, Police-History, Praha 2006.

Pro bližší studium, jak uvádí Požár s odvoláním na Ponceho¹⁰ je nezbytné charakterizovat událost jako časovou posloupnost jednotlivých operací v daném čase. K tomu byl zvolen formální aparát tzv. stavového (fázového) prostoru, kterým se rozumí uspořádaná dvojice:

$$S = (S, \varphi),$$

kde S je konečná množina stavů a φ je konečná množina operátorů.

Operátorem φ v tomto kontextu se rozumí parciální zobrazení množiny stavů S do sebe. V tomto smyslu parciální zobrazení φ množiny S , na rozdíl od běžného zobrazení (které také bývá nazýváno zobrazením totálním), nemusí být definováno pro všechny prvky množiny S . Je-li pro nějaké $s \in S$ hodnota $\varphi(s)$ definována, potom se hovoří, že zobrazení je aplikovatelné nebo použitelné na s . V konkrétním případě bezpečnostní činnosti si lze představit množinu stavů v daném časovém okamžiku jako získaná data a informace o charakteristice, a attributech např. data z ohledání místa činu, data získaná z místa dopravní nehody, informace z finančního auditu organizace apod. Je zřejmé, že se takové stavy v průběhu času mohou měnit a nabývat jiných charakteristik. Ponce uvádí: „Hlavní časové entity jsou fakt a událost. Pod faktem rozumíme věc (tvrzení), která je platná v čase. Jedná se o statický aspekt světa. Fakt časově vymezujeme vzhledem k nějakému okamžiku (kupř. zůstatek na účtu k poslednímu dni měsíce) nebo k časovému. Událost je věc, která se děje v čase. Jedná se o dynamický aspekt světa. Události časově vymezujeme vzhledem k časovému intervalu.“

Bezpečnostní incident či událost může být popsána posloupností jednotlivých stavů tak, jak tato událost probíhala.

Popis jednotlivých stavů události je pak vyjádřený množinou informací o této události. To lze vyjádřit vektorem informací $\vec{I} = (i_1, i_2, \dots, i_n)$, kde i_1, i_2, \dots, i_n jsou jednotlivé informace o události v daném časovém okamžiku. V praxi to však není tak jednoduché, neboť se většinou jedná o celý komplex dat a informací o stavu události, které nemusí a ani mnohdy nejsou rozpoznatelné. Jsou to data a informace nepřesné, vágní a obtížně zjištěitelné. Z teoretického hlediska se jedná o tzv. špatně strukturované problémy, protože v takových úlohách je pravděpodobnostní či stochastická závislost. Moderní teorie rozpracovávají tzv. teorii chaosu.

Uvažuje se, že událost probíhá v daném časovém intervalu $\langle t_0, t_1 \rangle$, kde t_0 je čas počátku události a t_1 následující časový okamžik a platí, že

10 D. Ponce, *Některé otázky reprezentace času*, <http://hilbert.chtf.stuba.sk/KUZV/download/kuzv-ponce.pdf>.

$t_1 > t_0$. Na základě doplňujících, dodatečných informací z různých informačních zdrojů čase se pak mohou získat relevantní informace o následujícím stavu události S_{t_1} . Přejít ze stavu S_{t_0} do stavu S_{t_1} je realizován operátorem přechodu φ_1 . Tento přechod lze symbolicky vyjádřit vztahem $\varphi_1 = S_{t_0} \rightarrow S_{t_1}$. Za událost se může chápat i delší časový interval a pak událost je ohraničena časovým intervalem $\langle t_0, t_k \rangle$, kde čas t_k je konečný čas a platí, $t_0 < t_1 < t_k$. Pak událost bude charakterizovat konečná posloupnost operátorů ($\varphi_1, \varphi_2, \varphi_3, \dots, \varphi_k$) taková, že operátor φ_1 je použitelný na stav S_{t_0} , operátor φ_2 je použitelný na stav $S_{t_2} = \varphi_1(S_{t_1})$ atd. Potom konečný operátor φ_k je použitelný na stav $S_{t_0} = \varphi_{k-1}(S_{t_{k-1}})$. Takovým postupem je pak možné získat relevantní informace o jednotlivých stavech i operátorech, které tvoří či tvořily bezpečnostní incident (událost).

CHARAKTERISTIKA, DRUHY A PRVKY BEZPEČNOSTNÍHO INCIDENTU

Bezpečnostní incident je proces, který se připravuje, vzniká, má svůj průběh a zaniká a který má za následek vznik bezpečnostní situace. Bezpečnostní orgány pak řeší vzniklou situaci tak, aby se objasnil relevantní incident¹¹. Bezpečnostní událost je děj, který se obvykle stal v minulosti, ale může jít o děj, který se připravuje, probíhá nebo který se utajuje.

Klasifikaci bezpečnostních incidentů lze provádět podle řady kritérií. Mezi nejvýznamnější determinující kritéria patří právní posouzení dané události, zavinění dané události, způsobení následku (újmy) danou událostí. Proto jsou uvedeny jednotlivé klasifikace bezpečnostních událostí podle právního posouzení, formy zavinění, způsobení následku aj. Každý bezpečnostní incident se vyznačuje svými prvky, které ji determinují a specifikují. Specifikace, resp. konkrétní určení o jaký druh bezpečnostního incidentu se jedná, ovlivňuje vznik konkrétního druhu a zabezpečení specifických činností bezpečnostních orgánů, které jsou do těchto činností nasazené.

VÝZNAM POZNÁVÁNÍ BEZPEČNOSTNÍHO INCIDENTU

Význam poznávání bezpečnostních událostí (incidentů) podrobně rozebírá Požár¹². Význam spočívá především v tom, že s ohledem na svůj druh

11 J. Požár, *Bezpečnostní situace a identifikace*, [w:] *Základy teorie policejné-bezpečnostní činnosti II*, A. Filák a kol (red.), Police-History, Praha 2006, s 149.

12 J. Požár, *Bezpečnostní situace a identifikace*, [w:] *Základy teorie policejné-bezpečnostní činnosti II*, A. Filák a kol (red.), Police-History, Praha 2006, s 149.

a dynamiku vývoje vyvolávají vznik specifických činností bezpečnostních orgánů. Podle druhu a dynamiky vývoje bezpečnostní události mají především význam pro vznik tzv. počátečních a neodkladných opatření (organizačních, bezpečnostních, operativně pátracích, aj.). Využití počátečních neodkladných opatření závisí od času vzniku, resp. od času zjištění bezpečnostní události po jejím vzniku, na jejím druhu a charakteru, jako i na způsobu a okolnostech jejího vzniku. Počáteční a neodkladné opatření mají svůj význam zejména při bezpečnostních událostech, které vznikly bezprostředně před jejich oznámením nebo zjištěním. Zejména pro tyto případy mají neodkladný a často neopakovatelný charakter. Na včasnosti, rychlosti a kvalitě výkonu počátečních neodkladných opatření závisí úspěšnost následujících bezpečnostních činností. Včasné a kvalitní provedení neodkladných opatření má následující význam:

- zamezuje vznik nové, případně rozšíření již existující škodlivé události
- jednak směřuje k vytvoření příznivých podmínek pro cílevědomé, plánovitě a úspěšné nasazení následných bezpečnostních operativně pátracích, trestně procesních, preventivních a správně-právních činností¹³.

BEZPEČNOSTNÍ SITUACE

Teoretickému rozboru i praktickým aplikacím bezpečnostní situace se v podmínkách konstituování a rozvoje policejních věd a teorie policejné bezpečnostní činnosti věnovali průběžně řadu let zejména Požár a Porada (1988 – 2007)¹⁴. Poznávací činnost člověka tvoří obvykle jistý postup, při němž se přechází od jednoho vyřešeného problému, poznání jeho vlastnosti k problému druhému. Jedná se o jisté zřetězení a návaznosti jednotlivých činností. Tato poznávací činnost subjektu poznání je spojena s předvídáním, plánováním které dané činnosti má předcházet, pokud jde o činnost cílevědomou. Libovolný proces činností, operací, úkonů pak chápeme jako posloupnost jednotlivých přijímaných a plněných rozhodnutí. Každé rozhodnutí pak určuje výsledek řešení úlohy, což umožňuje zobrazit a vytvořit logické schéma řešení jednotlivých úloh. Tyto úlohy jsou navzájem spojeny vícenásobnými přímými i zpětnými vazbami. Úlohy, jednotlivé činnosti,

13 A. Filák a kol (red.), *Základy teorie policejně-bezpečnostní činnosti II*, Police-History, Praha 2006, s. 156.

14 R. Rak, V. Porada, *Informační proces jako prostředek poznání bezpečnostní situace a nástroj určování následných bezpečnostních činností*, [w:] *Bezpečnostní teorie a praxe*, PA ČR, Praha 2002.

operace a úkony tvoří systém¹⁵. Řešení jednotlivých úloh se obvykle realizuje podle interaktivních cyklů, které v jednotlivých případech mohou vést k transformaci podmínek úlohy nebo k formulaci nové úlohy¹⁶

Výchozí pojmy, které je třeba pro další potřeby vymežit, jsou pojmy úloha, problém a situace.

Pod úlohou budeme chápat logický výrok ve tvaru

”dáno V ; požaduje se W ;” (1)

ve formálním zápisu $\langle V; W \rangle$, kde V jsou zadané podmínky dané úlohy a W je explicitně vyjádřený cíl úlohy.

V prvním přiblížení množina daných podmínek V zahrnuje podmnožinu V^S možných stavů zkoumaného objektu a podmnožinu V^R operátorů transformace (přechodu), jež převádějí objekt z jednoho stavu do stavu druhého. Z teoretického hlediska lze chápat V^R zobrazení množiny V^S do množiny V^S (stejně množiny). V konkrétním případě budeme množinu V^S chápat jako soubor, souhrn informací o objektu v daném čase t . Cíl W je pak vymezen žádoucími stavy objektů v konečném čase t_k , kde t_k je čas ukončení řešení úlohy. Cíl W nemusí mít jediný konečný stav, ale je obvykle vyjádřený množinou stavů nebo jejich posloupností v časovém intervalu $\langle t_0, t_k \rangle$, t_0 je čas zahájení řešení úlohy. V tomto případě se jedná o trajektorie (dráhy) v prostoru řešení jednotlivých stavů $V^S = (V^S_1, V^S_2, \dots, V^S_n)$. Řešení úlohy je tedy procesem výběru posloupnosti operátorů, které postupně převádějí objekt do žádoucího stavu, která je zároveň stavem cílovým $V^S_{(tk)}$.

Popis jednotlivých stavů objektu je vyjádřený množinou informací, jež tvoří ucelený systém. To lze vyjádřit popisem počátečního stavu $V^S(t_0) = f(i_1, i_2, \dots, i_n)$, kde i_1, i_2, \dots, i_n jsou jednotlivé informace o objektu, a jsou vyjádřeny funkční závislostí. V praxi však to obvykle není pouze speciální případ funkční závislosti, nýbrž se většinou jedná o pravděpodobnostní nebo statistickou závislost.

Na základě doplňujících, dodatečných informací z různých informačních zdrojů v čase t_1 ($t_0 < t_1$) pak získáváme informace o následujícím stavu $V^S(t_1)$. Přejít ze stavu $V^S(t_0)$ do stavu $V^S(t_1)$ je realizován operátorem přechodu $V^R(t_1)$. Tento přechod můžeme symbolicky vyjádřit vztahem:

$$V^R(t_1) = V^S(t_0) \rightarrow V^S(t_1).$$

15 V. V. Sadovskij, *Základy všeobecné teorie systémů*, Pravda, Bratislava 1977, s. 77.

16 V. Porada, J. Požár, *Pojem, podstata a význam bezpečnostní situace*, [w:] *Bezpečnostní teorie a praxe*, PA ČR, Praha 2001, s. 79-89.

Tak postupně získáváme v časovém intervalu $\langle t_0, t_k \rangle$, kde to $\langle t_i < t_k$, další informace a tím se postupně mění stavy $V^s(t_i)$. Vzniká tak posloupnost stavů

$$V^s(t_0), V^s(t_1), \dots, V^s(t_i), \dots, V^s(t_k),$$

přičemž platí přechody z $V^s(t_i) \rightarrow V^s(t_k)$.

Tato posloupnost stavu je popsána informacemi o objektu, o okolí systému a je konvergentní, blíží se danému cíli W .

Je však třeba poznamenat, že tento algoritmus je zadán v obecném tvaru. Obtíže se mohou vyskytovat v sémantice, v zajištění informačního procesu, tj. při získávání, ukládání, třídění, výběru a využití relevantních informací o objektu.

Zobecněný pojem úlohy na metodologické úrovni byl zkoumán mnoha autory. Jsou to např. Pribam, Galanter, Miller (1960 – 1964), Newel, Simon, Amosov, Kozelskij (1960 - 1977) aj. Problémem v kanonickém tvaru chápeme logický výrok ve tvaru:

”Požaduje se W ”; (2)

formální zápis: $\langle \dots, w \rangle$,

kde nejsou explicitně stanoveny podmínky V .

V tomto případě je problém vyjádřený neúplnou formulací úlohy za účelem získání informací o podmínkách V dané úlohy. Tato etapa stanovení podmínek vyžaduje jisté operace a úkony, které vedou v konečném důsledku k formulaci úlohy (1), což lze formálně vyjádřit:

”dáno $\langle -, w \rangle$ žádá se $\langle V; W \rangle$ ”.

Pojem situace, lze podle Hlavsy chápat ve dvou odlišných významech. Jednak staticky jako poměry, okolnosti, podmínky aj., jednak dynamicky jako jednání a interakce, jako jednotu chování, bytí tvořené samotným člověkem, úseky, scény, činy aj. V tomto případě tedy situaci nechápeme staticky. Situace, činy, události jsou průběhem, dějem života, v němž lidé vstupují do kontaktů a střetů, v nichž si otevírají možnosti i vytvářejí podmínky a překážky k překonání a řešení těchto situací.

V nejobecnějším významu situaci rozumíme souhrn okolností, podmínek vztahujících se k někomu, k něčemu v určité době, stav, poměry¹⁷ Společenské vědy však používají termínu situace sensu stricto (v užším slova smyslu). Situace zde nevyjadřuje pouze stav, okolnosti aj., ale také konkrétní spojitosti, vazby v nějakém ději, posloupnost jednotlivých na sebe navazujících událostí či jevů. V tomto případě se jedná o dynamic-

17 J. Kraus a kol., *Nový akademický slovník cizích slov*. Academia, Praha 2006, s. 731.

kou složku v činnosti všech objektů poznání, kde situace obsahuje stimuly pro jeho aktivitu a též je důsledkem jeho akcí. To současně znamená, že lze jistými činnostmi, akcemi zpětně situaci ovlivňovat, působit na ni. Na druhé straně závisí situace na dané rozlišovací úrovni, cílech a dalších relevantních skutečnostech.

Situaci v kanonickém tvaru budeme chápat logický výrok tvaru:

„**dáno V**“

formální zápis: $\langle V; - \rangle$, kde V jsou zadané podmínky a W cíle. Zde není explicitně vyjádřený cíl W.

V obvyklém slova smyslu můžeme v souladu s tím charakterizovat situaci jako okolnosti, množinu podmínek, které jsou dány. V deskriptivním pojetí je možné situaci chápat jako množinu vzájemně spjatých faktorů, jevů, podmínek, které vyjadřují konkrétní etapu úlohy. Zde situaci zkoumáme jako neúplné stanovení úlohy $\langle V; W \rangle$, což lze formálně vyjádřit:

„**dáno $\langle V; - \rangle$, požaduje se $\langle V; W \rangle$.**“

Tento problém a situace úzce souvisí s úlohou **dvójím způsobem**:

Při relativně podmíněném chápání předpokládáme buď existenci nepřímo vyjádřených podmínek, **hypotetické situace**, ve které vzniká problém nebo jako orientaci cílů, jež jsou stanoveny množinou jednotlivých na sebe navazujících situací.

Situaci a problém můžeme chápat jako počáteční etapy formulace úlohy, ve které spolu vzájemně souvisí podmínky a cíle úlohy. Formulaci úlohy tak předchází **problémová situace**, v níž se objevují ještě neurčité, „mlhavé“ směry, projevující se především v nejasném, neurčitěm stochastickém stanovení cíle a nepřesně stanovených podmínkách.

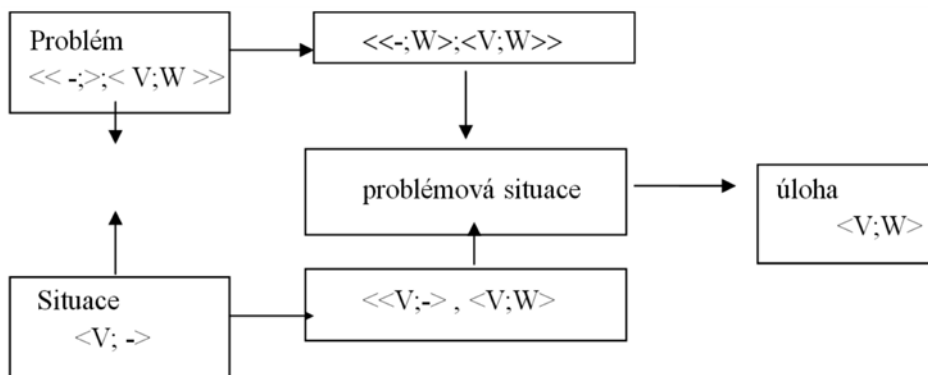


Schéma č. 1 Vztah problému a situace

Problémová situace vlastně vyjadřuje hypotézu, ve které se vzájemně zpřesňuje formulace situace a problému. Na postupném formulování a stanovení stavů podmínek a cíle přičemž tyto pravděpodobnosti určuje tzv. charakteristická funkce úlohy závisí korektnost a kvality řešení úlohy. Celý tento **proces** můžeme schematicky **vyjádřit následovně**:

Ve skutečnosti každý člověk jedná ve složitém komplexu otázek za různých podmínek s různým cílem. Ve svých reakcích volí proto adekvátní kombinace podmínek tak, aby dosáhl efektivním způsobem stanovených cílů. To je podmíněno orientací na informační stránku, která tvoří odraz reálného objektu nebo procesu. V daném případě je tímto objektem a také zkoumaným procesem **bezpečnostní situace**.

OBSAH A ROZSAH POJMU BEZPEČNOSTNÍ SITUACE

V odborné literatuře se lze setkat s různým označením daného identického pojmu, pro který současná teorie užívá termín "policejně bezpečnostní situace". Jedná se konkrétně o výrazy "kriminalistická situace"¹⁸, "operativní situace"¹⁹, "operativně bezpečnostní situace"²⁰ aj. např. policejní situace, bezpečnostní situace. Pro situace vztahující se k jednotlivému případu vyšetřovaného trestného činu se v kriminalistice užívá termín "vyšetřovací situace"²¹.

Již dříve jsme vymezili v obecné rovině²² pojmy úloha, situace a problémová situace. Z tohoto vymezení je zřejmé, že bezpečnostní situace je vymezena právě podmínkami, okolnostmi, stavy, v nichž je realizována bezpečnostní činnost. Je však třeba poznamenat, že všechny podmínky nepůsobí stejně. Jejich působení může být přímé, nepřímé, pozitivní nebo negativní. Z časového hlediska lze podmínky, okolnosti a další vlivy rozdělit na krátkodobé, dlouhodobé, proměnlivé, statické a pomalu se měnící.

18 F.R. Schurich, *K teorii kriminalistické situace*, [w:] *Aktuální otázky současného vývoje kriminalistických metod*, UK, Praha 1982, s. 23 – 38.

19 J. Heřmánek, B. Stříž, *Základy operativně pátrací činnosti VB*. PF UK, Praha 1971, s. 92 – 142.

20 B. E. Bogdanov, J. Nesnídal a kol., *Ochrana majetku v socialistickém vlastnictví*, VŠ SNB, Praha 1982, s. 112 – 130; A. Pešek a kol., *Operativně-pátrací činnost kriminální služby VB*, VŠ SNB, Praha 1982, s. 40 – 59.

21 V. J. Koldin a kol., *Kriminalistika socialistických stran*, Juridická literatura, Moskva 1986, s. 159 – 169].

22 V. Porada, J. Požár, *Pojem, podstata a význam bezpečnostní situace*, [w:] *Bezpečnostní teorie a praxe*, PA ČR, Praha 2001.

V tom se projevuje dynamismus, časové a prostorové ohraničenost. Znamená to, že v různých etapách bezpečnostní činnosti se nutně budou měnit i bezpečnostní situace. Rovněž je nutné podotknout, že mezi podmínkami, okolnostmi, stavy, existují vzájemné vztahy, vazby; tyto stavy se tím pádem mění. Ze systémového přístupu vyplývá, že bezpečnostní situace je systémem, neboť jejími prvky jsou dané podmínky, okolnosti i jednotlivé činnosti, mezi kterými existují již zmíněné vztahy. Právě stavové veličiny, které charakterizují tento systém v jistém čase a prostoru se nazývají stavy systému²³. V našem případě budou stavové veličiny bezpečnostní situace určovány např. stavem, strukturou a dynamikou trestné činnosti na daném teritoriu, jednotlivými zjištěnými trestnými činy, přečiny a přestupky, silami a prostředky bezpečnostní činnosti aj.

Pod bezpečnostní situací rozumíme dynamický a složitý systém stavů, podmínek a okolností, jež charakterizují prvky a atributy policejně bezpečnostní činnosti, trestnou činností a jinou delikvencí ve svěřeném teritoriu a v daném čase, jakož i vzájemné vztahy mezi nimi²⁴.

Bezpečnostní situace představuje složitý, multifaktorový objekt poznání, jehož zkoumání a analýza vyžaduje systémový přístup. Ke zkoumání a hodnocení bezpečnostní situace, je třeba přistupovat jako ke kategorii, která existuje objektivně, nezávisle na subjektu bezpečnostní činnosti, která je však poznatelná.

Máme za to, že v každé bezpečnostní situaci je třeba rozlišovat její objektivní obsah, který je determinován a vyjádřen reálnými jevy a procesy, probíhajícími v bezpečnostní činnosti, a subjektivní význam, který je vyjádřen subjektivními potřebami, zájmy, zkušenostmi, znalostmi a dalšími vlastnostmi subjektů bezpečnostní činnosti jednotlivě i v celku. Jak známo, jeden a týž objektivní jev u různých lidí vyvolává různé reakce; na druhé straně v důsledku toho vyvolává i různá rozhodnutí nebo je mění. Objektivní obsah a subjektivní význam se mohou mnohdy i značně rozcházet, přičemž subjekt má jistou představu o situaci a jejím řešení. Subjektivní chápání bezpečnostní situace úzce souvisí s motivační oblastí osobnosti, s jejími znalostmi a zkušenostmi, které pak determinují i cíle chování a jednání.

Vývoj bezpečnostní situace může probíhat kontinuálně, plynule nebo diskontinuálně, náhle. Proto je velmi užitečné znát a předvídat její mož-

23 J. Habr, J. Vepřek, *Systémová analýza a syntéza*, SNTL, Praha 1986, s. 15.

24 V. Porada, J. Požár, *Pojem, podstata a význam bezpečnostní situace*, [w:] *Bezpečnostní teorie a praxe*, PA ČR, Praha 2001, s. 84.

né změny. Z tohoto důvodů je nezbytné v poznávacím procesu bezpečnostní situace vytvořit, implantovat adekvátní informační systém; v našem případě se bude jednat o vytvoření informačního systému a **modelu bezpečnostní** situace. Tento systém a zároveň model musí vyhovovat těmto požadavkům:

- dostupnost a dosažitelnost poznání způsobů činnosti, jevů a procesů;
- možnost registrace výsledků těchto způsobů činností, jevů a procesů;
- znalost možných stavů a variant rozhodnutí,
- pravděpodobnost možných variant rozhodnutí;
- efektivní a dostupný způsob reakce na podmínky k dosažení cíle podle zvolené varianty,
- znalost významnosti a užitnosti možného výsledku²⁵.

Je zřejmé, že každá bezpečnostní situace bude vyžadovat adekvátní reakce ze strany subjektu bezpečnostní činnosti. Volba postupu reakce a realizace rozhodnutí vyžaduje požívat vhodné poznávací metody, protože každá bezpečnostní situace je konkrétní, neopakovatelná a proto též postup jejího poznávání musí být systematický, musí tvořit jistý algoritmus. Velká většina zaznamenaných, registrovaných bezpečnostních situací vzniká v jisté posloupnosti pod vlivem různých sociálních faktorů, jež se v praxi projevují konkrétními vztahy. Proto také bezpečnostní situaci zkoumáme ve vazbě na okolní prostředí.

ZÁKLADNÍ PRVKY BEZPEČNOSTNÍ SITUACE

Jako hlavní hledisko pro klasifikaci zvolíme hledisko stability či proměnlivosti jednotlivých skupin prvků, tedy podmínek, okolností, jež bezpečnostní situaci charakterizují. Na tomto základě obdržíme prvky relativně stabilní, pak kvazistabilní a nakonec prvky variabilní (proměnné). Toto dělení provedly Porada s Požárem v roce 2001. S odstupem času na základě analýzy přístupů k policejné bezpečnostní situaci podle zvolených kritérií vyjadřují podstatu bezpečnostní situace následující prvky:

- Geografické, klimatické, sociálně ekonomické a jiné zvláštnosti území, na kterém policejné bezpečnostní orgány působí.
- Stav, struktura a dynamika trestné činnosti a stav veřejného pořádku.

25 R. Ackoff, F. Emerie, *O celonapravlennych sistemech*, Sovětskoe radio, Moskva 1974, s. 87.

- Stav vlastních sil a prostředků podílejících se na boji s trestnou činností, na ochraně veřejného pořádku, jakož i výslednost jejich využití²⁶.

Informace jako prostředek poznání bezpečnostní situace a nástroj určování následných bezpečnostních činností

Bezpečnostní situaci lze obecně chápat i jako systém vzájemně propojených a v různých měřácích se ovlivňujících prvků a jejich vlastností, majících vliv na stav, vývoj a důsledky společenských jevů, které negativně ovlivňují zdraví, životy a všechny další možné hodnoty v konkrétní společnosti (podstatu daného společenského řádu, svobodu, víru, majetek apod.)²⁷.

Negativní jevy jsou zpravidla popsány a penalizovány v národní legislativě. Bezpečnostní situace je vždy konkrétní a neopakovatelná, platná pro jediný konkrétní časový okamžik. Bezpečnostní situace je svázána s prostředím, ve kterém vzniká, probíhá a dále se rozvíjí.

Prostředí může být charakteru geografického, společenského, politického apod. nebo jejich kombinací. Příčiny a podmínky celkově determinují bezpečnostní situaci, okolnosti mají spíše náhodný charakter, který může, ale nemusí bezprostředně ovlivnit průběh bezpečnostní situace. Příčiny a podmínky jsou např. pachatelé trestné činnosti před spácháním trestného činu analyzovány, plánovány a záměrně připravovány; okolnosti jsou pak realitou, ve které bezpečnostní situace probíhá, aniž by byly předvídané. Okolnosti mohou zcela stochasticky změnit průběh bezpečnostní situace, aniž by se s nimi počítalo. Nepředvídatelné okolnosti mohou pozitivně i negativně působit ve prospěch bezpečnostních složek, stejně tak i ve prospěch pachatelů, organizátorů protispoločenských akcí apod.

Důležitou charakteristikou je tedy **momentální stav** bezpečnostní situace, která se určitým způsobem vyvíjela v čase. Z analytického i praktického hlediska v činnosti bezpečnostních složek je nepostradatelné **prognóování**, předpokládání budoucího (krátkodobého i dlouhodobého) vývoje, na základě kterého lze efektivně určovat preventivní i represivní bezpečnostní činnosti. Pachatelé, stejně tak jako bezpečnostní složky vykonávají nebo podněcují určité **činnosti**, promítající se do bezpečnostní situace. Činnosti bezpečnostních složek a subjektů, porušujících nebo připravujících porušování zákona, jsou antagonistického cha-

26 J. Požár, *Bezpečnostní situace a identifikace*, [w:] *Základy teorie policejně-bezpečnostní činnosti II*, A. Filák a kol (red.), Police-History, Praha 2006, s. 122-125.

27 R. Rak, V. Porada, *Informační proces jako prostředek poznání bezpečnostní situace a nástroj určování následných bezpečnostních činností*, [w:] *Bezpečnostní teorie a praxe*, PA ČR, Praha 2002, s. 53 - 56.

rakteru. Bezpečnostní služby vykonávají své činnosti na základě znalosti konkrétní bezpečnostní situace.

Bezpečnostní situace představuje určitá bezpečnostní rizika, má své projevy a důsledky, které jsou zdrojem informací. Znalosti projevů, důsledků nebo informací o bezpečnostní situaci jsou zpravidla částečné. Nemusíme si vždy uvědomovat všechna bezpečnostní rizika, stejně tak projevy nebo důsledky nemusí být na první pohled známé nebo zřejmé. Informace nemusí být a zpravidla nikdy nejsou kompletní nebo aktuální²⁸.

Primární nedostatek nebo neúplnost informací jsou typické právě pro činnost bezpečnostních složek v rámci bezpečnostní situace. Základním prostředkem bezpečnostní práce je sběr, vyhodnocování, uchovávání a sdílení požadovaných informací. Ty slouží nejenom např. pro nalezení a usvědčení pachatele, ale i jako nástroj určování činností bezpečnostních složek pro pozitivní ovlivňování bezpečnostní situace.

Jednotlivci vnímají bezpečnostní situaci subjektivně. Teprve vyhodnocováním mnoha nezávislých a důvěryhodných informačních zdrojů objektivně poznáváme reálnou bezpečnostní situaci. Při objektivním zkoumání bezpečnostní situace se kromě informací rozpoznávají a vyhodnocují i záměrně produkované a šířené **dezinformace**, které jsou v bezpečnostní práci zcela běžné. Dezinformace jsou cíleně využívány jak zločineckými organizacemi, tak i policejními složkami; bezpečnostními zpravodajskými informačními službami. Rozlišení informací od dezinformací je složitý proces. Subjekty, které produkují dezinformace berou v úvahu to, že protivník je bude vyhodnocovat a snažit se nalézt skutečnou podstatu věci. Proto kvalitní dezinformace jsou opatřovány promyšlenými legendami, které jsou koncipovány a realizovány tak, aby každá důkladná prověrka byla negativní, tj. nebylo možné dezinformace odhalit. Dobře připravené dezinformace jsou obvykle šířeny několika kanály tak, aby protivník při jejich vyhodnocování byl přesvědčen, že přicházejí z několika na sobě nezávislých, objektivních (prověřených) zdrojů. Bezpečnostní situaci lze vyjádřit nejrůznějšími způsoby - popisem (slovním, vizuálním, grafickým atd.), srovnáním s praktickými a empirickými zkušenostmi, modelem.

Bezpečnostní situace je zkoumána a analyzována speciálními útvary, velitelskými a koordinačními štáby. Na základě výsledků analýz, zhodnocení všech rizik a dostupných prostředků a zdrojů je volena vhodná me-

28 R. Rak, V. Porada, *Informační proces jako prostředek poznání bezpečnostní situace a nástroj určování následných bezpečnostních činností*, [w:] *Bezpečnostní teorie a praxe*, PA ČR, Praha 2002, s. 205 - 208.

todika řešení bezpečnostní situace. Bezpečnostní aparát provádí plánování a prognózování dalšího vývoje událostí, vykonává řídicí a kontrolní činnost, jejichž cílem je pozitivní ovlivňování bezpečnostní situace. Jsou voleny správné strategické a taktické postupy. Souhrnně můžeme říci, že v tomto okamžiku je bezpečnostní aparát připraven zvládnout složitou, negativní bezpečnostní situaci. Výsledkem je nasazení zodpovídajících prostředků a zdrojů, které se promítají do efektivní preventivní i represivní činnosti bezpečnostního aparátu²⁹.

VÝZNAM ZKOUMÁNÍ A HODNOCENÍ BEZPEČNOSTNÍ SITUACE

Důkladná **znalost bezpečnostní situace** se promítá do obou **hlavních organizačně taktických forem bezpečnostní činnosti a jejich jednotlivých druhů** a v konečném důsledku ovlivňuje úroveň jejich efektivnosti³⁰.

V **kriminalisticko bezpečnostní činnosti** vystupuje význam znalosti bezpečnostní situace do popředí zejména na úseku odhalování a objasňování trestných činů, zjišťování jejich pachatelů, pátrání po nich apod. To je umožňováno využíváním stávajících specifických informačních systémů a jejich převod na výpočetní techniku. To se realizuje ve spojení s lidským činitelem, optimalizací rozmístění důležitých informačních zdrojů tak, aby byla pokryta místa předpokládané trestné činnosti, místa koncentrace kriminálních osob a asociálních živelů aj. To vše je závislé na dokonalé znalosti bezpečnostní situace. Teprve z jejího správného vyhodnocení vylpne možnost dalšího efektivního postupu v poznávací činnosti bezpečnostních orgánů. Provede-li subjekt řízení neobjektivní, subjektivistické vyhodnocení, potom to má za následek malou výslednost poznávacích činností a v konečném důsledku oslabení účinnosti systému boje s trestnou činností. Znalost bezpečnostní situace umožňuje dále zdokonalovat již vybudované sítě a má i význam kontrolní funkce řízení bezpečnostní činnosti v této oblasti.

Správně bezpečnostní činnost je velmi rozsáhlá a rozmanitá. Zahrnuje v sobě mimo problematiku objasňování trestné činnosti také oblasti, které

29 R. Rak, V. Porada, *Informační proces jako prostředek poznání bezpečnostní situace a nástroj určování následných bezpečnostních činností*, [w:] *Bezpečnostní teorie a praxe*, PA ČR, Praha 2002, s. 56.

30 V. Porada, J. Požár, *Pojem, podstata a význam bezpečnostní situace*, [w:] *Bezpečnostní teorie a praxe*, PA ČR, Praha 2001; J. Požár, *Bezpečnostní situace a identifikace*, [w:] *Základy teorie policejně-bezpečnostní činnosti II*, A. Filák a kol (red.), Police-History, Praha 2006, s. 132 - 133.

s ní nijak nesouvisí. Především máme na mysli styk s občanskou veřejností a plnění úkolů na úseku státní správy. Význam znalosti bezpečnostní situace se promítá např. v problematice nasazování sil a prostředků, řešení otázek objasnenosti, reagence na změny ve stavu, struktuře a dynamice trestné činnosti. Ke všem těmto důležitým rozhodnutím je nutné mít potřebné znalosti o minulém průběhu a vývoji bezpečnostní situace. Důležitá je znalost bezpečnostní situace při řízení hlídkové a obchůzkové služby v průběhu jejich výkonu, při tvorbě podkladů pro denní hlášení, vysílání nepravidelných hlídek mimo stanovené trasy, vyhotovení kriminologických map při vydávání správních rozhodnutí, přípravy bezpečnostních akcí apod.

Výsledky zkoumání a poznávání bezpečnostní situace mají velký význam pro další rozpracování všech bezpečnostních opatření souvisejících s prováděním všech úkolů bezpečnostních orgánů. Správné hodnocení bezpečnostní situace na daném teritoriu umožňuje rozpracovat a přijímat efektivní řídicí rozhodnutí, efektivní využívání sil a prostředků.

Na základě cílů bezpečnostní činnosti je potřebné formulovat i úkoly zkoumání bezpečnostní situace. Objektívni zkoumání reálných podmínek bezpečnostní činnosti pak umožňuje účinně a cílevědomě formovat, předvídat vývojové trendy ve vývoji trestné činnosti a na tomto základě tak dále zefektivňovat vlastní bezpečnostní činnost i její řízení a organizaci³¹.

BEZPEČNOSTNÍ IDENTIFIKACE

Strategickým cílem bezpečnostních orgánů je zajištění neodvratnosti trestního postihu. V bezpečnostní činnosti je neodvratnost trestního postihu realizována především prostřednictvím poznávacích procesů. Z gnozeologického hlediska jde o specifický proces, v jehož rámci dochází k poznání informací prostředky, metodami a postupy bezpečnostních orgánů. Jedná se o poznání odrazů jevů, věcí, procesů a událostí v průběhu bezpečnostních činností a v rámci nich především o poznání odrazu jednání a osobnosti pachatele v okolním prostředí, a to jak v materiálním prostředí, tak i ve vědomí lidí (potenciálních svědků)³². Cílem bezpečnostních činností je na základě vyhledání a uchování uvedených objektů - nositelů důkazní

31 A. Filák a kol (red.), *Základy teorie policejné-bezpečnostní činnosti II*, Police-History, Praha 2006, s. 132 - 133.

32 A. Filák, *Policejné-bezpečnostní činnost a její hlavní organizačně taktické frmy*, POA ČR, Praha 2003, s. 19.

a jiné významné relevantní informace vytvářet podmínky pro to, aby např. byly trestné činy odhaleny, aby byly objasněny všechny závažné okolnosti dané trestní věci, zajištění pachatelé a další účastníci trestného činu.

Pojem „**identifikace**“ znamená zjišťování (určení) totožnosti a sám o sobě má různé významy. Podle Krausa má **pojem identifikace tyto významy**:

- zjišťování totožnosti, ztotožnění či proces zjištění naprostého souladu mezi více pojmy, předměty, představami apod.
- způsob zjišťování určitých provozních podmínek strojů a zařízení.
- ztotožnění se s někým jiným, osobou, s jeho představami, zájmy, chováním a jednáním
- určení základních vlastností objektu za účelem jeho zařazení do příslušné přírodovědné skupiny, třídy s konečným cílem určení jeho individuální totožnosti³³.

Identifikací v kriminalistice rozumíme proces ztotožňování objektů, v němž se hledá souvislost osoby nebo věci s vyšetřovanou událostí na základě kriminalistických stop a jiných kriminalisticky relevantních informací³⁴. Kriminalistická identifikace patří společně s kriminalistickou stopou a způsobem páchaní trestného činu mezi základní kriminalistické kategorie a lze říci, že ve značné míře „prolíná“ všemi metodami bezpečnostních činností.

V posledních letech se objevují možnosti širokého a velmi efektivního využití informačních a komunikačních technologií (výpočetní techniky) a matematického aparátu v procesech bezpečnostní identifikace. Tak, jak se vyvíjejí technické přístupy k řešení problémů v jiných technických vědách, i do metod bezpečnostních činností pronikají nové principy a systémové přístupy. Jedním z nových směrů je zavedení pojmů identifikace objektů a identifikace systémů³⁵ a nejnověji biometrická identifikace³⁶.

Teoretický základ kriminalistické identifikace tvoří systém pojmů, zásad a metod. Tento systém umožňuje vědecky určovat totožnost materiálních objektů podle jejich odrazů a využít takto získaných výsledků pro účely trestního řízení. Systemizace pojmů, zásad a metod identifikace

33 A. Filák a kol (red.), *Základy teorie policejné-bezpečnostní činnosti II*, Police-History, Praha 2006, s. 134.

34 V. Porada a kol., *Kriminalistika*. CERM, Brno 2001, s. 105.

35 V. Porada a kol., *Kriminalistika*, CERM, Brno 2001.

36 R. Rak a kol., *Biometrie a identita člověka ve forenzních a komerčních aplikacích*, Grada, Praha 2008; V. Porada, D. Šimšík a kol., *Identifikace osob podle dynamického stereotypu chůze*, VŠKV, Praha 2010..

ce může být prováděna podle různých kritérií. Nejobecnější význam má identifikace z hlediska určování totožnosti a využívání výsledků ztotožňování při dokazování. Obecně platí, že identifikace je poznávací proces, kterým se individualizuje vztah mezi dvěma či více projevy nebo částmi jednoho a téhož objektu nebo systému³⁷.

IDENTIFIKACE BEZPEČNOSTNÍCH ČINNOSTÍ

Nutnost identifikace bezpečnostních činností vznikla v procesu konstituování teorie policejné bezpečnostní činnosti³⁸. Pod pojmem identifikace bezpečnostních činností v širším slova smyslu lze chápat proces ztotožňování našich poznatků a vědomostí se skutečností. Takto chápaný proces identifikace opodstatňuje zařadit identifikaci do kategorie poznávacího procesu³⁹.

Poznávací proces si lze představit jako případ jisté noeticky orientované interakce mezi poznávaným objektem (jevem, událostí, procesem v policejné bezpečnostní činnosti) a mezi poznávacím subjektem (bezpečnostním orgánem - pozorovatelem)⁴⁰. Orientovaná interakce vzájemného vztahu subjektu a poznávacího objektu značí, že subjekt kromě volby objektu, jevu, procesu, události v policejné bezpečnostní činnosti si volí i hledisko (kritérium) jeho poznávání, tj. určuje noetický rozklad zkoumaného objektu na jednotlivé složky (prvky) objektu.

Výsledkem poznávacího procesu je poznání bezpečnostní situace. Relativnost poznání je způsobená volbou zvoleného kritéria a relativností omezených poznávacích schopností subjektu, o poznávaném jevu, procesu či události v policejné bezpečnostní činnosti (objektu), které poznávací subjekt formuluje do zjištění (faktů, zpráv, údajů, informací) o jevu, procesu, incidentu v policejné bezpečnostní činnosti⁴¹. Důležitou úlohu při identifikaci má informace. Při zkoumání jevů, procesů a událostí v policejné bezpečnostní činnosti můžeme hovořit o policejné relevantní informaci. Tato informace se získává pozorováním a zkoumáním objek-

37 V. Porada, *Teorie kriminalistických top a identifikace*, Academia, Praha 1987.

38 V. Porada, *Teorie kriminalistických top a identifikace*, Academia, Praha 1987.

39 V. Porada, *Teorie kriminalistických top a identifikace*, Academia, Praha 1987; J. Požár, *Bezpečnostní situace a identifikace*, [w:] *Základy teorie policejné-bezpečnostní činnosti II*, A. Filák a kol. (red.), Police-History, Praha 2006, s. 134 - 146.

40 J. Kraus a kol., *Nový akademický slovník cizích slov*. Academia, Praha 2006, s. 335.

41 A. Filák a kol. (red.), *Základy teorie policejné-bezpečnostní činnosti II*, Police-History, Praha 2006, s. 135-136.

tu. Prostřednictvím pozorování a dalších exaktních numerických metod se kvantifikuje, dále uchovává a při konkretizaci modelu se známými a vhodnými prostředky zpracovává (např. vhodnou výpočetní technikou ve srovnávacím bloku v rozhodnutí). Takovou informaci nazýváme často **empirickou policejně relevantní informací**, získanou pozorováním daného konkrétního objektu (jevu, procesu, incidentu (události) v policejně bezpečnostní činnosti).

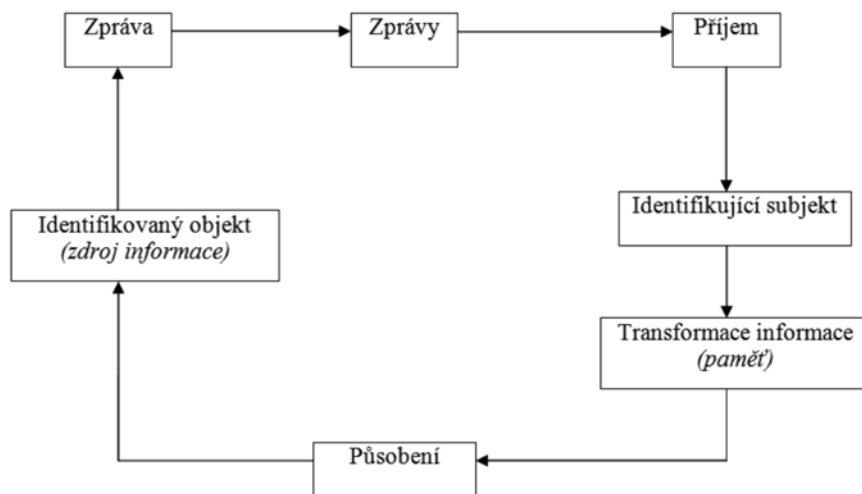


Schéma č. 2: Proces identifikace [Porada, 1987].

Kromě empirické relevantní bezpečnostní informace se využívá v bezpečnostní činnosti i tzv. **informaci apriorní** tj. informaci do současné doby existujících poznatků nashromážděných subjekty v průběhu bezpečnostní činnosti při pozorování tříd a podskupin objektu, mezi něž náleží jev, proces, incident (událost) o bezpečnostní činnosti, který byl podrobený zkoumání. Tyto poznatky jsou uspořádané na dané úrovni poznání v ucelený soubor (systém) teorií a představují nepostradatelný, bohatý zdroj významných a důležitých informací pro vlastní policejně bezpečnostní činnost včetně jejího řízení⁴². Modely bezpečnostní činnosti představují vhodnou formu na vyjádření poznatků o zkoumaných objektech (jevech, procesech a událostech), ztotožnění modelu s objektem pak představuje kvantitativní problém. Nejčastěji hledáme hodnoty parametrů pro již

42 J. Požár, *Bezpečnostní situace a identifikace*, [w:] *Základy teorie policejně-bezpečnostní činnosti II*, A. Filák a kol (red.), Police-History, Praha 2006, s. 136.

vybranou strukturu (kvalitativní závislost jevů, procesů či událostí v policejně bezpečnostní činnosti). Při řešení úlohy ztotožňování v policejně bezpečnostní činnosti používáme vhodné a osvědčené algoritmy, zpracující policejně bezpečnostní informace. Úspěšnost identifikace v policejně bezpečnostní činnosti závisí od vhodného výběru apriorní a empirické informace a identifikačního algoritmu.

Při tvorbě schématu procesu identifikace v bezpečnostních činnostech je zřejmé, že poznávací proces nemůže existovat izolovaně, bez posloupnosti: poznávaný objekt, jev, proces, událost - poznávající subjekt a interakce mezi nimi. Interakci mezi zkoumaným objektem, resp. jeho reprezentantem, substitutem a poznávacím subjektem je založená na teorii odrazu, odraz poznávaného objektu ve vědomí subjektu tvoří jeho model.

Výsledkem poznávacího procesu v bezpečnostních činnostech je tedy vytvoření odpovídajícího modelu poznávacího objektu, jevu, procesu, incidentu v bezpečnostní činnosti. Model lze vytvořit pouze na základě informací, které subjekt zkoumání (policejně bezpečnostní orgán) o zkoumaném objektu získá a jak je v paměti transformuje. Na poznávací proces se může tedy nahlížet jako na proces získávání informací (odrazů), jejich zpracování (uvědomění, pamatování, vytváření představ, vyjádření atd.) a zpětného působení subjektu na objekt za účelem dalšího prohlubování a upřesňování představ o bezpečnostní činnosti⁴³. Proces identifikace v bezpečnostních činnostech probíhá podle tohoto algoritmu: Objekt (jev, proces, událost) v čase t_0 vyšle zprávu s obsahem relevantní policejně bezpečnostní informace I , subjekt v čase t_1 přijme (je schopný přijmout) zprávu s obsahem informace I_1 . Příjem a uvědomění si této informace značí, že identifikující subjekt již pozná jistou část vlastností objektu. Po promítnutí přijaté informace zpětně na objekt, které subjekt vykonal v dalším časovém okamžiku t_2 a vyslání další zprávy objektem značí, že v čase t_3 subjekt přijme již zprávu s obsahem informace I_2 . To znamená, že subjekt již chápe - poznává dokonaleji vlastnosti objektu, jelikož k přijaté informaci I_1 se informace I_2 připočítá. Proces se opakuje až do času t_k , kdy subjekt přijme zprávu s původním obsahem informace I kterou zdroj - objekt (jev, proces, událost) vysílá již v okamžiku t , a která se nemění. Protože relevantní bezpečnostní informace I vysílaná zdrojem se nemění, na straně příjmu informace rostla, musela se v procesu poznání měnit relativní omezenost

43 A. Filák a kol (red.), *Základy teorie policejně-bezpečnostní činnosti II*, Police-History, Praha 2006, s. 137.

poznávacích schopností subjektu. Poznávací schopnost subjektu rostla s růstem informace, která zase rostla s ohledem na paměť subjektu⁴⁴.

V poznávacím procesu v důsledku relativní omezenosti poznávacích schopností subjektu vzniká jistá **entropie** na straně přijímání zpráv. Tato entropie klesá s růstem poznání, ale důsledkem její existence je, že nějaká zpráva vyslaná o policejné bezpečnostní činnosti v minulosti může se s plnou hodnotou informace přijmout až po určitém časovém odstupu. Z toho vyplývá, že schéma identifikace představuje jistou obdobu schématu spojovacího kanálu tak, jak je to známé z teorie informace. Tato skutečnost opravňuje k závěru, že na hlubší analýzu procesu identifikace v policejné bezpečnostní činnosti (všeobecně poznávacího procesu) mohly by se využít některé výsledky teorie policejné relevantní informace, jež je nutno ale především vytvořit.

Identifikace v bezpečnostní činnosti se používá v různé míře a obsahu. Prošla a prochází postupně etapami odpovídajícím jednotlivým etapám vývoje procesu poznání v bezpečnostních činnostech. Od nejjednodušších problémů rozpoznávání znaků, vytváření pojmů až po vytváření asociací a analogií za účelem zevšeobecnování - generalizace, např. při analýze a hodnocení bezpečnostní situace. V dalším období v souvislosti s identifikací v bezpečnostních činnostech bude třeba rozpracovávat základní problémy identifikace a s tím spojené otázky modelování, rozpracování znaků, klasifikací jevů, procesů a událostí v policejné bezpečnostní činnosti, teorii znaků, abstrakci a mechanismus zevšeobecnování a generalizace⁴⁵.

Naproti tomu pojetí kriminalistiky (kriminalistické identifikace) nejmoderněji vychází z fyzikální interpretace a následného matematického zpracování základního kriminalistického problému, tj. správnou interpretací stop trestného činu tento čin rekonstruovat a identifikovat pachatele. Základní pojmy a teorie z nich vytvořená vycházejí z představy, že každý pachatel je materiálního (hmotného) původu a lze jej v zásadě usvědčit na základě jeho interakce, vzájemného působení, stopového kontaktu s okolím. Každý pachatel totiž musí i proti své vůli respektovat fyzikální zákony bilance energie, zachování hybnosti, hmoty, entropie a případně

44 V. Porada, *Teorie kriminalistických top a identifikace*, Academia, Praha 1987, J. Požár, *Bezpečnostní situace a identifikace*, [w:] *Základy teorie policejné-bezpečnostní činnosti II*, A. Filák a kol (red.), Police-History, Praha 2006, s. 147s. 137]:

45 V. Porada, *Teorie kriminalistických top a identifikace*, Academia, Praha 1987; Požár 2006, s. 137].

i další. Interakce pachatele s okolím je dána právě těmito zákony bilance formulovanými pro příslušné specifické podmínky trestného činu. Správnou interpretací těchto zákonů lze z nich určit velké množství parametrů charakterizujících pachatele. Rekonstrukce trestného činu a identifikace pachatele je pak prováděna pomocí stejných parametrů, pomocí kterých je charakterizována jeho interakce s okolím⁴⁶.

LITERATURA:

1. Ackoff R., Emerie F., *O celonapravnenných systémech*, Sovětskoe radio, Moskva 1974.
2. Bogdanov B. E., Nesnídal J. et al. *Ochrana majetku v socialistickémk vlastnictví*, část I., VŠ SNB, Praha 1982.
3. Filák A. *Policejně-bezpečnostní činnost a její hlavní organizačně taktické frmy*, POA ČR, Praha 2003.
4. Filák A. a kol., *Základy teorie policejně-bezpečnostní činnosti II. Polic -History*, Praha 2006.
5. Habr J., Vepřek J., *Systémová analýza a syntéza*, SNTL, Praha 1986, s. 15.
6. Heřmánek J., Stríž B., *Základy operativně pátrací činnosti VB*, PF UK, Praha 1971, s. 92 – 142.
7. Koldin V. J. et al., *Kriminalistika socialističeskich stran*, Juridičeskaja literatura, Moskva 1986.
8. Kraus J. a kol., *Nový akademický slovník cizích slov*, Academia, Praha 2006.
9. Macháček J. *Pojem stát je nezřetelný. Výrazy státnosti a stát ztrácí kontury*, Střední Evropa, roč. 17, č. 110, 2001.
10. Moller B., *Global, National, Societal and Human Security a General Discussion with a Case Study from the Middle East*. Paper for the 4th Pan-European Conference at the Unicersity of Kent at Canterbury. United Kingdom 2001.
11. Mareš M., *Ekonomická bezpečnost*, [w:] *Česká bezpečnostní terminologie. Výklad základních pojmů*, P. Zeman, (red.), VA v Brně, Brno 2002.
12. Pešek A. et al., *Operaticně-pátrací činnost kriminální služby VB*, VŠ SNB, Praha 1982.
13. Porada V., *Teorie kriminalistických top a identifikace*, Academia, Praha 1987.

⁴⁶ V. Porada, *Teorie kriminalistických top a identifikace*, Academia, Praha 1987.

14. Porada V. a kol., *Kriminalistika*, CERM, Brno 2001.
15. Porada V., Holcr K. a kol., *Policejní vědy*, A. Čeněk, Plzeň 2012.
16. Porada V., Holomek J. a kol., *Teorie a metodologie praktických věd a transfer vědeckých poznatků do policejní praxe*, PA ČR, Praha 2005.
17. Porada V., Požár J., *Pojem, podstata a význam bezpečnostní situace*, [w:] *Bezpečnostní teorie a praxe*, Zvláštní číslo, 1. díl, PA ČR, Praha 2001.
18. Porada V., Šimšík D. a kol., *Identifikace oob podle dynamického stereotypu chůze*, VŠKV, Praha 2010.
19. Požár J., *Bezpečnostní situace a identifikace*. [w:] *Základy teorie policejně-bezpečnostní činnosti II*, A. Filák a kol. (red.), Police-History, Praha 2006.
20. Rak R. a kol., *Biometrie a identita člověka ve forenzních a komerčních aplikacích*, Grada, Praha 2008.
21. Rak R., Porada V., *Informační proces jako prostředek poznání bezpečnostní situace a nástroj určování následných bezpečnostních činností*, [w:] *Bezpečnostní teorie a praxe*, zvl. číslo, 1. díl, PA ČR, Praha 2002.
22. Sadovskij V. V., *Základy všeobecnej teórie systémov*, Pravda, Bratislava 1977.
23. Schurich F. R., *K teorii kriminalistické situace*, [w:] *Aktuální otázky současného vývoje kriminalistických metod*, UK, Praha 1982, s. 23 – 38.
24. Zeman P., *Česká bezpečnostní terminologie, její zdroje a její stav*, [w:] Kolektiv autorů. *Česka bezpečnostní terminologie. Výklad základních pojmů*, ÚSS VA Brno, Brno 2002.

prof. JUDr. Ing. VIKTOR PORADA, DrSc., dr. h. c. mult.
Vysoká škola Karlovy Vary
Karlovy Vary, Česká republika
e-mail: viktorporada@vskv.cz